

ТЕРОРИЗМ ЯК ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ КРИЗОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ У СУСПІЛЬСТВІ

© *Канцір В. С., 2015*

Розкрито явище тероризму, як однієї із ситуацій соціального конфлікту; розглянуто поняття тероризму, як способу дії в умовах відсутності альтернативи на взаємодію з опонентом. Виділено категорії тероризму за суб'єктивним ознаками.

Ключові слова: тероризм, ядерний тероризм, ідеологічний тероризм, етнічний тероризм, релігійний тероризм, індивідуальний терор.

В. С. Канцир

ТЕРОРИЗМ КАК ОТРАЖЕНИЕ КРИЗИСНЫХ ТЕНДЕНЦИЙ В ОБЩЕСТВЕ

В статье раскрыто явление терроризма, как одной из ситуаций социального конфликта; рассмотрено понятие терроризма, как способа действий в условиях отсутствия альтернативы на взаимодействие с оппонентом. Выделены категории терроризма в зависимости от того, какое именно меньшинство выступает субъектом террористического акта.

Ключевые слова: терроризм, ядерный терроризм, идеологический терроризм, этнический терроризм, религиозный терроризм, индивидуальный террор.

V. S. Kantsir

TERRORISM AS A REFLECTION OF THE CRISIS TENDENCIES IN SOCIETY

In this article had been uncovering the phenomena of terrorism, as a situation of social conflict; has been consider a subject of terrorism, as a method of action in condition absences alternative to interaction with opponent. Had been categories of terrorism; in dependence on what minority is a subject of terroristic act.

Key words: terrorism, nuclear terrorism, ideological terrorism, ethnic terrorism, religious terrorism, individual terrorism.

Постановка проблеми. Одночасно тероризм виступає своєрідним індикатором кризових процесів, джерелом та наслідком конфліктів і кризових ситуацій у суспільстві. Одним із домінуючих способів розв'язання конфлікту у сучасному світі є тероризм. Це – аварійний канал зворотного зв'язку між суспільством і владою, між окремою частиною суспільства і суспільством загалом. Він свідчить про гостре неблагополуччя в певній зоні соціального простору [1, с.30].

Мета статті полягає у розкритті феномену тероризму, як однієї із ситуацій соціального конфлікту; розглянути поняття тероризму, як способу дії в умовах відсутності альтернативи на взаємодію з опонентом. Виділено категорії тероризму за суб'єктивним ознаками.

Виступаючи явищем історичним, тероризм видозмінюється залежно від конкретно-історичної епохи і набуває ознак та особливостей, властивих кожному етапу розвитку людства. Основна особливість нашої епохи – наявність ядерної зброї, що не могло не позначатися на такому явищі, як тероризм. Виникли нові види тероризму – ядерний, технологічний, економічний тощо.

Однак, видається, що розгляд подібних різновидів тероризму як самостійні види не зовсім обґрунтований, оскільки всі вони можуть перебувати на озброєнні різноманітних сил і слугувати різним цілям.

Так, ядерний тероризм, з одного боку, перетворився на глобальну проблему, оскільки виступає потенційною загрозою для життя кожної людини і з огляду на це може бути віднесеним до підвидів міжнародного державного тероризму, так само як і економічний та деякі інші подібні різновиди тероризму.

З іншого боку, ядерний тероризм може передбачати спробу застосування ядерної зброї для своїх цілей будь-якою локальною групою або окремою особою, і в цьому зв'язку він належить до категорії групового або індивідуального тероризму [2, с. 46].

Будь-яке насильство породжує адекватну відповідь. У повній відповідності до цієї аксіоми державний тероризм пов'язаний з іншими формами тероризму. Так званий “стихийний” тероризм тисячами ниток пов'язаний з тероризмом державним, а доволі часто інспірується ним або навіть виступає його таємною формою. Однак разом із тим, видається, що державний і “стихийний” тероризм – істотно різні явища. Традиційно “стихийний” тероризм (інакше кажучи, індивідуально-груповий) прийнято розділяти на лівий і правий. Протягом останнього десятиліття відзначається бурхливе зростання цих видів тероризму і у кількісному вимірі, і з погляду його географічного розповсюдження.

Без сумніву, між лівим і правим тероризмом існує значна близькість і не лише практичного характеру. Спільним для лівих і правих терористів виступає їх деструктивізм та випадки кадрового переплетення правих і лівих угруповань. Все це дає підстави окремим авторам вести мову про ідентичність лівого і правого тероризму. Однак, видається, що подібна постановка питання не зовсім правомірна. Якщо правий тероризм намагається закріпити державну владу в найконсервативнішому її варіанті, то лівий тероризм – дестабілізувати державну владу, зруйнувати існуючу систему. Окрім того, ідейно-політичні установки правого тероризму зрозумілі і недвозначні. Випадково потрапити у лави правих терористів просто неможливо. Лівому ж тероризму апіорі притаманна подвійність та езуїтизм. Декларовані лівим тероризмом цілі і завдання перебувають у явному протиріччі з реальними результатами діяльності його прихильників. Шкода, яку наносить лівий тероризм світовому робітничому, демократичному руху поглиблюється ще й тим, що доволі часто його прихильники претендують на причетність до національно-визвольного руху країн “третього світу”.

Сучасний тероризм – це певним способом усталена ситуація (політична, соціальна, психологічна, технологічна тощо), накладена на конкретні ідеї та ідеологеми. Сучасний тероризм – це одна з іпостасей духу нашої доби у формі особливого різновиду насильства. Він – точка перетину ситуації та ідеї.

Тероризм може мати кілька різновидів залежно від того, яка саме меншість є суб'єктом терористичного акту. Виділимо такі категорії.

Ідеологічний тероризм. Його здійснюють представники міноритарних політичних ідеологій, які перебувають з тих чи інших причин поза межами офіційної чи легітимної політики. Природно, ці міноритарні ідеології передаються від суспільства до суспільства, і те, що в одній країні є підпільним і маргінальним, в іншій може вільно існувати в парламентському вираженні чи навіть бути при владі. Однак не всі ідеологи, поставлені поза законом, теоретично можуть призвести до терору в тому випадку, якщо в них не залишиться іншого способу впливу на соціально-політичну реальність. Тільки ті ідеології зумовлюють терор, в основі яких покладена фундаментальна і догматизована концепція відносно сутнісної і абсолютної нелегітимності того ладу, усередині якого перебувають представники альтернативної політичної сили. Отже, до кількісного аспекту (міноритарність) додається якісний, що полягає в радикальній відмові від визнання легітимності

існуючого ладу і в логічному виправданні недотримання його норм. Приклади такого тероризму: діяльність росіян-народників, французьких анархістів, німецьких консерваторів, більшовиків, фашистів, теракти неофашистів в Італії наприкінці 70-х років ХХ ст., Червоних бригад і Фракції Червоної армії у ФРН тощо [3, с. 29–33].

Етнічний тероризм. Це різновид тероризму, суб'єктом якого є не ідеологічна, а національна, етнічна громада. У цьому випадку йдеться про міноритарну етнічну групу, що входить до складу мажоритарної групи, яка відмовляє меншості у певних правах, найчастіше у праві на етнополітичне самовизначення. У цьому випадку розмежування відбувається за етнічною ознакою. Етнічні меншості розглядають тероризм як єдиний шлях заявити про свої вимоги в умовах, коли повноправна політична участь у визначенні своєї долі інакше неможлива. Ми знову зіштовхуємося з певним манихейством і “расизмом”, оскільки теракт здійснюється щодо представників демонізованої мажоритарної нації, винесених за межі етнічного самоутвердження. У деяких випадках етнотероризм може мати расовий характер, тобто бути тотожним прямому біологічному расизму. Найяскравіші приклади етнотероризму – баски (ЕТА), сицилійські сепаратисти, ірландці, курди, карабахські вірмени та чеченці [4, с. 75–79].

Релігійний тероризм. Тут суб'єктом терору і революції виступає релігійна меншість чи активний авангард мажоритарної релігії, що підпала під відчуження та ворожий вплив маріонеткової влади. У цьому випадку революційний “расизм” має теологічне забарвлення, антропологічне приниження “невірних” представників іншої релігії. Особливим видом релігійного тероризму є тероризм ортодоксальних релігій, сект тощо. Тут антропологічний дуалізм може доходити до найбільш крайніх формулювань: члени секти ототожнюються, наприклад, з “обраними”, “урятованими”, а всі інші з “проклятими”. Насильство, в такому випадку, в очах сектантів виправдане. Класичними зразками такого підходу є сіоністський тероризм у Палестині і сучасний ісламський тероризм. А крім того, деякі вибухи гоміцидального і суїцидального сектантства типу “Храму Народів” пастора Джима Джонса [5, с. 18–24].

Кримінальний тероризм. Доволі рідкісне явище, що, як правило, слугує інструментом більш загального ідеологічного ланцюга. На відміну від простого бандитизму, кримінальний тероризм теоретично повинен висувати глобальніші вимоги, ніж банальна нелегітимна нажива. Найчастіше такий тероризм супроводжується вимогами частково політичного характеру: надання засобів пересування для того, щоб залишити певну зону, звільнення ув'язнених тощо. Як і в інших випадках тероризму, кримінальний терор прагне кинути виклик усій соціально-політичній і правовій системі, а не лише “урвати” незаконними засобами індивідуальний куш. Уважний розгляд сутності тероризму свідчить, що кримінальний тероризм може бути справжнім лише в тому випадку, коли злочинна організація має характер доволі ідеологізованої і структурованої спільноти, що припускає наявність у ній елементів, що належать трьом зазначеним терористичним групам. Тобто, кримінальний тероризм ймовірний у тому разі, якщо злочинне угруповання має виражений ідеологічний, етнічний чи релігійний характер. У такому випадку навіть суто матеріальні вимоги терористів, висунуті владі, мають прагматичний характер і покликані бути лише однією з ланок загалом ланцюзі підривної революційних дій. До розряду такого напівкримінального тероризму належать діяльність анархістських грабіжників, етнічних мафій США (єврейської, сицилійської і китайської), захоплення банків деякими лівими екстремістами тощо [6, с. 37–41].

Індивідуальний терор. Це особливе явище, відмінною ознакою якого слугує та обставина, що його суб'єкт – не спільнота, а окрема особа. Варто окреслити відмінність між терактом, здійсненим одноособово, але з мотивів, перерахованих у попередніх пунктах (“одинак - революціонер”, “одинак - націоналіст”, “одинак - релігійний фанатик”, “одинак - злочинець”), та індивідуальним терором, що зумовлений винятково особистим, суб'єктивним станом людини, незалежно від її ідеологічної орієнтації. Індивідуальним тероризмом слід вважати насильство, здійснюване особою щодо інших членів суспільства, як вираз екзистенціального, суб'єктивного протесту, необґрунтованого раціонально та ідеологічно особистого повстання проти суспільства. Індивідуальний терор найчастіше пов'язаний із психічною травмою, яка або передує йому, або відбувається в момент теракту. Показово, що спонтанний терор, як правило, є властивістю

ліберального суспільства, де протистояння системі часто майже неможливе через дезінтеграцію органічних колективів, що визначає якість цього суспільства. Тому акти індивідуального і невмотивованого тероризму розповсюджені в США [7].

Висновки. Підсумовуючи викладене, можемо стверджувати, що тероризм виявляє себе на будь-яких рівнях, починаючи із широкомасштабних насильницьких акцій на міжнародній арені та закінчуючи спонтанними терористичними діями окремих суб'єктів. У цій ситуації гостро постає питання про організацію адекватної протидії терористичним проявам. Як показує світовий досвід, тероризм особливо гостро проявляється в тих регіонах і в ті періоди, де і коли загострюються суперечності в соціально-політичній сфері, відбувається руйнування суспільних відносин, державного устрою, відсутня стабільність. Тероризм з'являється, коли суспільство переживає глибоку кризу, насамперед кризу ідеології і державно-правової системи. У такому суспільстві з'являються різні опозиційні групи: політичні, соціальні, національні, релігійні, для яких законність стає сумнівною. Якщо в таких групах дійдуть висновку, що не можуть домогтися своїх цілей законно, вони можуть спробувати досягти бажаного через насильство, тобто тероризм. При цьому моральним виправданням убивств опозиція, зрозуміло, вважатиме високу значущість і чистоту своїх цілей.

1. *Terrorism: Theory and practice* / ed. Alexander Y. Boulder: Westview press, 1979. – 280 p. – P. 30. 2. *Terrorism and National Liberation: Proceedings of the International conference on the questions on terrorism* / Köchler, H. – N. Y.: IPO, 1988. – 318 p. 3. Буртний К. П. Многоликость терроризма: новые книги о глобальном вызове мира / К. П. Буртний // *Безопасность Эвразии*. – 2002. – № 3. – С. 29–33. 4. Виноградов В. М. *Терроризм: психологический портрет* / В. М. Виноградов // *Терроризм. Правовые аспекты борьбы. Нормативные и международные правовые акты с комментариями. Научные статьи*. – М.: Эксмо, 2005. – С. 75–79. 5. Борисов А. М. *Государство и религия: аспект вопроса государственной безопасности* / А.М. Борисов // *Право и безопасность*. – 2003. – № 3–4 (8–9). – С. 18–24. 6. Дремин В. Н. *Террористическая деятельность организованных преступных групп* / В. Н. Дремин // *Весы Фемиды*. – 1998. – № 2. – С. 37–41. 7. Кожушко Е. П. *Современный терроризм: анализ основных направлений* / Е. П. Кожушко; под общ. ред. А. Е. Тараса. – Мн.: Харвест, 2000. – 486 с.